

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه قم

دانشکده حقوق

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق جزا و جرم شناسی

عنوان:

حمایت کیفری از حیات وحش جانوری

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر ابوالفتح خالقی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر عادل ساریخانی

نگارنده:

محسن شفیق آسکی

بهمن ماه ۱۳۸۷

۱۱۱۶۷۲

اینجانب اطلاعات لازم را در کتابخانه
تسلیس درکن

۱۳۸۸ / ۲ / ۱-۶

تاریخ: ۱۳۸۷ / ۱۱ / ۷

شماره: ۲۷۷۰ / ۲

پیوست:

بررسی

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشگاه قم

« صورت جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد »

با تأییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر «عجل الله تعالی فرجه الشریف»

جلسه دفاعیه پایان نامه کارشناسی ارشد محسن شفیق اسکی رشته: حقوق جزا و جرم شناسی تحت

عنوان پایان نامه: بررسی حمایت کیفری از حیات وحش جانوری

با حضور هیأت داوران در محل دانشگاه قم در تاریخ ۱۳۸۷/۱۱/۷ تشکیل گردید.

در این جلسه، پایان نامه با موفقیت مورد دفاع قرار گرفت و نامبرده نمره با عدد ۱۷/۱ با حروف هفده و یکم

با درجه: عالی ○ بسیار خوب ○ خوب ○ قابل قبول ○ دریافت نمود.

نام و نام خانوادگی	سمت	مرتبه علمی	امضاء
آقای ابوالفتح خالقی	استاد راهنما	استاد یار	
آقای عادل ساریخانی	استاد مشاور	استاد یار	
آقای جلال الدین قیاسی	استاد ناظر	استاد یار	
آقای محمد رضا ظفری	استاد ناظر	مربی	
آقای مصطفی فضالی	نماینده کمیته تحصیلات تکمیلی	استاد یار	

مدیر امور آموزش و تمصیلات تکمیلی

نام و امضاء:

معاون آموزشی و پژوهشی دانشکده

نام و امضاء:

نشانی:

قم، جاده قدیم اصفهان،

دانشگاه قم

کدپستی: ۳۷۱۶۱۴۶۶۱۱

تلفن: ۲۸۵۳۳۱۱

دورنویس:

۲۸۵۵۶۸۴ معاونت آموزشی

۲۸۵۵۶۸۶ معاونت اداری

۲۸۵۵۶۸۸ معاونت دانشجویی

تقدیمی است ناچیز به

همه ی کسانی که این جایگاه را مدیون راهنمایی ها

و فداکاری هایشان می باشم به ویژه

پدر بزرگوار

مادر عزیز

و همسر مهربانم

تقدیر و تشکر:

اینک که با لطف و عنایت خداوند متعال این تحقیق به اتمام رسیده است پروردگار خویش را شاکرم که در سایه ی عنایات بی کرانش توانستم قدمی بردارم و به قدر بضاعت، در جهت تعالی علم و دانش مفید باشم.

لازم است به رسم ادب و قدردانی از محضر تمامی عزیزانی که بنده را در انجام این مسئولیت یاری نموده اند؛ استاد ارجمند جناب آقای دکتر ابوالفتح خالقی که با دقت نظر و دلسوزی های فراوان از راهنمایی های بی دریغشان بهره مند شده ام و استاد بزرگوار جناب آقای دکتر عادل ساریخانی که علی رغم تمام مشغله ها به عنوان استاد مشاور، از هیچ کوششی در جهت حل مشکلات بنده دریغ نکرده اند و دوستان و اساتید دیگری که به هر نحو در طول انجام این تحقیق یاریم نموده اند، نهایت تشکر و قدردانی را داشته باشم.

چکیده

تجاوز به حریم محیط زیست و از بین بردن مظاهر گوناگون آن، یکی از آفت های رو به ازدیادی است که صنعتی شدن جوامع و رشد روز افزون جمعیت، بر آن تأثیر بسزایی داشته و آثار نامطلوب آن بر آسایش عمومی و سلامت اجتماع، نمایان است. جنگل ها، مراتع، تالاب ها، دریاها و دریاچه ها، جانوران وحشی اعم از آبزی و خشکی زی و به طور کلی تمام اجزای جاندار و بی جان محیط زیست در اثر ارتکاب جرایم زیست محیطی مورد تعدی واقع می شوند.

عدم وجود جایگاهی مستقل برای جرایم زیست محیطی در طبقه بندی جرایم، روزآمد نشدن و عدم تناسب قوانین موجود در این زمینه با تحولات و پیشرفت جوامع، پراکندگی این قوانین، عدم آگاهی و اشراف کامل قضات به مقررات موجود زیست محیطی، قضا زدایی از جرایم علیه حیات وحش و کاستی های دیگری از این دست، سبب شد تا در این پایان نامه، جرایم علیه حیات وحش را به عنوان بخشی از جرایم زیست محیطی به صورت تفصیلی مورد بررسی قرار دهیم تا بتوانیم در حد توان خویش، به منظور آگاهی هر چه بیشتر اقشار مختلف مردم و به ویژه قضات محترم و در جهت حمایت بیشتر از این آیات الهی (جانوران وحشی)، در رفع نواقص موجود و ایجاد قانونی جامع، متناسب و پیشگیرانه اثرگذار باشیم؛ بنابراین محتوای کلی این نوشتار مربوط است به مبحث حقوق جزای اختصاصی که در آن به تشریح ارکان جرایم پرداخته می شود.

کلمات کلیدی: حمایت کیفری - حیات وحش - محیط زیست - شکار - صید

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	مقدمه
۱.....	الف : بیان مسأله
۲.....	ب: سؤالات اصلی
۳.....	ج: فرضیه ها
۳.....	د: روش تحقیق
۳.....	ه: موانع و مشکلات
۳.....	و: ساختار کلی تحقیق

فصل اول

کلیات و مفاهیم

۶.....	مبحث اول: مفاهیم
۶.....	گفتار اول: مفاهیم لغوی
۶.....	الف: اکوسیستم
۶.....	ب: شکار
۷.....	ج: صید
۷.....	د: حیات وحش
۸.....	گفتار دوم: مفاهیم اصطلاحی
۸.....	الف: گونه
۹.....	ب: زیست کره

ج: اکوسیستم.....	۱۰
د: تنوع زیستی.....	۱۱
ه: شکار.....	۱۲
و: صید.....	۱۲
ز: حیات وحش.....	۱۲
گفتار سوم: طبقه بندی جانداران (از منظر علوم زیستی).....	۱۳
مبحث دوم: سابقه ی تاریخی حمایت از حیوانات	۱۶
گفتار اول: اندیشه های باستان پیش از اسلام.....	۱۶
گفتار دوم: حقوق اسلام.....	۲۰
الف: مبانی حقوق حیوانات در قرآن کریم.....	۲۳
۱- حیوانات؛ آیات الهی و مایه عبرت بشر.....	۲۳
۲- تکامل و حشر حیوانات در قیامت.....	۲۵
۳- تأمین نیازهای حیوانات و منع آزار و اذیت آنان.....	۲۸
ب: مبانی حقوق حیوانات در احادیث و روایات.....	۲۹
۱- حق حیات.....	۲۹
۲- حق نفقه.....	۳۳
۳- حق بهداشت.....	۳۷

۳۹.....	۴- حق مسکن.....
۴۰.....	۵- حق عدالت.....
۴۰.....	۶- حق تولید مثل.....
۴۱.....	۷- حق آزار ندیدن.....
۴۴.....	۸- حق احترام.....
۴۶.....	۹- حق دوستی.....
۴۷.....	۱۰- حق میهمانی.....
۴۷.....	۱۱- حق سرپرستی.....
۴۸.....	۱۲- حق کاربری درست و خوشایند.....
۴۹.....	گفتار سوم: حقوق ایران.....
۵۰.....	الف: قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.....
۵۱.....	ب: قانون شکار و صید.....
۵۶.....	ج: قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست.....
۶۰.....	د: قانون حفاظت و بهره‌برداری از منابع آبی جمهوری اسلامی ایران.....
۶۵.....	ه: قانون مجازات اسلامی.....

فصل دوم

بررسی ارکان و عناصر جرایم علیه حیات وحش

مبحث اول: رکن قانونی جرایم علیه حیات وحش..... ۶۸

گفتار اول: جایگاه جرایم علیه حیات وحش (در حقوق داخلی و حقوق بین الملل)..... ۶۸

گفتار دوم: مواد قانونی مرتبط با جرایم علیه حیات وحش.....	۸۳
مبحث دوم: رکن مادی جرایم علیه حیات وحش.....	۹۰
گفتار اول: رفتار فیزیکی.....	۹۱
الف: شکار.....	۹۳
ب: صید.....	۹۵
ج: حمل، عرضه، فروش و صدور جانوران وحشی زنده یا کشته یا اجزای آن ها.....	۱۰۱
د: صدور و ورود حیوانات وحشی موضوع ماده ۷ قانون شکار و صید.....	۱۰۱
گفتار دوم: شرایط و اوضاع و احوال لازم برای تحقق جرایم علیه حیات وحش.....	۱۰۲
الف: مرتکب جرم.....	۱۰۲
ب: موضوع جرم.....	۱۰۴
ج: محدودیت ها و ممنوعیت ها.....	۱۱۲
۱- محدودیت های مکانی.....	۱۱۲
۲- محدودیت های زمانی.....	۱۱۴
۳- محدودیت های طریقی.....	۱۱۵
۴- محدودیت های نوعی، کیفی و طریقی.....	۱۱۷
د: پروانه شکار و صید.....	۱۱۷
۱- برآورد میزان وحوش.....	۱۱۹
۲- شرایط صدور پروانه شکار.....	۱۱۹
۳- شرایط صدور پروانه صید.....	۱۲۰
۴- انواع پروانه شکار.....	۱۲۳

۱۲۳.....	۴-۱. پروانه عادی.....
۱۲۴.....	۴-۲. پروانه ویژه.....
۱۲۵.....	۴-۳. پروانه انتفاعی.....
۱۲۶.....	۴-۴. اجازه دفع جانوران وحشی زیان کار.....
۱۲۷.....	۴-۵. سایر مجوزها.....
۱۲۸.....	گفتار سوم: نتیجه مجرمانه.....
۱۲۸.....	الف: مطلق یا مقید بودن جرایم علیه حیات وحش.....
۱۳۱.....	ب: رابطه علیت.....
۱۳۲.....	ج: شروع به جرم.....
۱۳۵.....	مبحث سوم: رکن معنوی (روانی) جرایم علیه حیات وحش.....
۱۳۶.....	گفتار اول: جرم عمدی.....
۱۳۷.....	الف: جرم عمدی مقید.....
۱۳۹.....	ب: جرم عمدی مطلق.....
۱۴۰.....	گفتار دوم: جرم غیر عمدی.....

فصل سوم:

ماهیت ، آیین دادرسی و پاسخ به جرایم علیه حیات وحش

۱۴۳.....	مبحث اول: ماهیت جرایم علیه حیات وحش.....
۱۴۳.....	گفتار اول : تعزیری یا بازدارنده بودن جرایم علیه حیات وحش.....
۱۴۸.....	گفتار دوم: قابل گذشت یا غیر قابل گذشت بودن جرایم علیه حیات وحش.....

مبحث دوم: آیین دادرسی جرایم علیه حیات وحش.....	۱۵۰
گفتار اول: خواهان و خواننده در دعاوی راجع به حیات وحش.....	۱۵۱
گفتار دوم: ضابطین قوه قضائیه در جرایم علیه حیات وحش.....	۱۵۲
گفتار سوم: نحوه رسیدگی به جرایم علیه حیات وحش.....	۱۵۳
مبحث سوم: پاسخ به جرایم علیه حیات وحش.....	۱۵۳
گفتار اول: مرحله اول پاسخ.....	۱۵۵
گفتار دوم: مرحله دوم پاسخ.....	۱۵۷
الف: حبس.....	۱۵۹
ب: جزای نقدی.....	۱۶۱
ج: مصادره اموال.....	۱۶۲
گفتار سوم: مجازات اشد.....	۱۶۷
الف: افزایش مجازات بر اساس زمان و مکان وقوع جرم.....	۱۶۸
ب: افزایش مجازات بر اساس حیوان وحشی موضوع جرم.....	۱۶۸
ج: افزایش مجازات بر اساس وسیله و نحوه ارتکاب جرم.....	۱۶۹
د: اعمال مجازات اشد بر اساس سمت مرتکب.....	۱۶۹
ه: تکرار در جرایم علیه حیات وحش.....	۱۶۹
نتیجه گیری و پیشنهاد.....	۱۷۲
منابع و مأخذ.....	۱۷۹

ضمائم.....	۱۸۴
الف: آیین نامه ها.....	۱۸۴
۱- آیین نامه اجرایی قانون شکار و صید.....	۱۸۴
۲- آیین نامه اجرایی قانون حفاظت و بهره برداری از منابع آبی جمهوری اسلامی ایران.....	۱۸۷
۳- آیین نامه اجرایی قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست.....	۲۰۴
ب: کنوانسیون ها.....	۲۰۷
۱- کنوانسیون تنوع زیستی.....	۲۰۷
۲- کنوانسیون تجارت بین المللی گونه های جانوران و گیاهان وحشی در معرض خطر انقراض و نابودی.....	۲۲۹
۳- کنوانسیون مربوط به تالاب های مهم بین المللی به ویژه تالاب های زیستگاه پرندگان آبی.....	۲۴۳
ج: گونه های جانوران وحشی مشمول قانون شکار و صید و طبقه بندی آن ها.....	۲۴۷
د: مناطق چهارگانه ایران.....	۲۴۹
۱- پارک های ملی.....	۲۴۹
۲- آثار طبیعی ملی.....	۲۵۰
۳- پناهگاه های حیات وحش.....	۲۵۱
۴- مناطق حفاظت شده.....	۲۵۲
ه: بهای جانوران وحشی.....	۲۵۳
۱- پستانداران وحشی.....	۲۵۳
۲- خزندگان وحشی.....	۲۵۳

- ۳- پرندگان وحشی..... ۲۵۳
- ۴- جانوران دریایی..... ۲۵۴
- ۵- آبزیان..... ۲۵۴
- ۶- سخت پوستان..... ۲۵۴
- ۷- سایر موارد..... ۲۵۴
- و: چند نمونه از آراء مربوط به شکار و صید..... ۲۵۵
- ۱- پرونده شکار غیر مجاز یک رأس کل وحشی..... ۲۵۵
- ۲- پرونده شروع به شکار کبک..... ۲۵۵
- ۳- پرونده صید غیر مجاز ماهی قزل آلا از رودخانه هراز..... ۲۵۶
- ۴- پرونده صید غیر مجاز ۸ قطعه ماهی قزل آلا..... ۲۵۶

مقدمه

الف: بیان مسأله

امروزه حقیقتی انکارناپذیر که در مسیر توسعه، صنعتی شدن و افزایش جمعیت جوامع، فراروی جهانیان قرار گرفته است، دغدغه ی تخریب محیط زیست و از بین رفتن موجودات زنده غیر انسانی ساکن در این محیط و چگونگی جلوگیری از آن می باشد که بخش اعظم ذهنیت جامعه ی مدرن جهانی را به خود اختصاص داده و نگرانی اندیشمندان و متفکران را به سمت و سوی تخریب غیر قابل جبران منابع حیاتی کره ی زمین و آلودگی های زیست محیطی سوق داده است. زیرا از یک سو بشر امروزی، منابع طبیعی و زیستگاه جانوران وحشی را از بین می برد تا برای خود محل کار و زندگی مناسبی تهیه کند و از دیگر سو برای تأمین بخشی از مواد غذایی مورد نیاز خود و حفظ و حمایت خود و خانواده اش و حیوانات اهلی متعلق به خودش، دست به شکار، صید و یا اعمال دیگری علیه جانوران وحشی می زند. علاوه بر این دو دسته عوامل مستقیم، برخی عوامل غیر مستقیم چون کویر زایی، بیابان زایی، جنگل زدایی، پسماند های صنعتی و کارخانه ای و مانند آن نیز در تخریب و نابودی محیط زیست و انقراض جمعیت کثیری از جانوران وحشی مؤثر بوده است. این معضل نه در حد یک قبیله و نه قامت یک شهر و کشور بلکه در مقیاس و ابعاد جهانی سایه هولناک خود را چون هیولایی تیره بر مسیر توسعه گسترده است و اگر به درستی تدابیر و قواعد لازم و کافی برای اعمال مدیریت خردمندانه بر محیط زیست و منابع آن اتخاذ نشود، آینده ی ما و سرنوشت آیندگان بعد از ما به طومار زوال درهم پیچیده خواهد شد و هم از این روست که محیط زیست و حفاظت از آن نمی تواند دیگر موضوعی کم ارزش و محدود به وظیفه ای خاص و مقید به زمان و مکان حال تلقی گردد.

توسعه ی روابط پیچیده ی اجتماعی و نوع رفتار و نحوه ی تعامل انسان و محیط زیست و تأثیرات منفی دخالت انسان در قواعد منظم طبیعی و بر هم زدن تعادل و تناسب محیط زیست، ضرورت حاکمیت قوانین و تضمین اجرای آن ها را مسلم و محرز می سازد. قانونمند کردن جوامع در حیطه ی مهم ترین و اصلی ترین بستر رشد و تعالی بشر یعنی محیط زیست امری حتمی و انکارناپذیر است و حمایت کیفری از آن در کنار سایر تدابیر مطمئن ترین تضمین بر تداوم اصول حاکم بر حفظ محیط زیست و تحقق اهداف توسعه پایدار به شمار می رود. شناخت رفتارهای ضد اجتماعی از نگاه محیط زیست، یافتن پاسخ مناسب به اقداماتی که منجر به تخریب محیط زیست و آسیب رسیدن و یا از بین رفتن موجودات زنده ای که در این محیط زندگی می کنند (جانوران و گیاهان)، زمینه ی بررسی حقوق کیفری محیط زیست البته تنها در بخشی از آن یعنی حیات وحش است که در تحقیق حاضر اقدامی مختصر و در حد بضاعت در این حوزه مطالعاتی به عمل آمده است.

ب: سؤالات اصلی

برای این که موضوع تحقیق به طور کامل بررسی و تحلیل شود سؤالاتی چند مطرح می گردد که در اثنای این پایان نامه به این سؤالات پاسخ داده می شود:

۱- سیاست کیفری ایران، به منظور حمایت از حیات وحش جانوری، چه اعمالی را جرم انگاری نموده است؟

۲- آیا ضمانت اجرای کیفری موجود نسبت به اعمال ارتكابی علیه حیات وحش به قدر کافی

بازدارنده می باشد؟

ج: فرضیه ها

۱- در مقررات کیفری ایران، شکار، صید، زنده گیری، و مانند آن در خصوص انواع مختلف گونه های جانوری جرم تلقی شده است.

۲- سیاست کیفری ایران به نحو کامل از حیات وحش جانوری حمایت نکرده و ضمانت اجراهای موجود در این زمینه مناسب نمی باشد.

د: روش تحقیق

شیوه گردآوری مطالب عمدتاً کتابخانه‌ای بوده؛ با استفاده از منابع موجود در کتابخانه‌ها و با روش توصیفی و تحلیلی سعی شده است به بررسی ابعاد و زوایای گوناگون جرایم علیه حیات وحش پرداخته شود.

در طول تحقیقات ابتدا منابع معتبر شناسایی و فیش برداری شد و سپس با توجه به سر فصل‌های مورد تصویب، تحریر و تحلیل مباحث مورد نظر، شروع شد.

ه: موانع و مشکلات

یکی از موانع تحقیق، کمبود منابع فارسی بود و شاید بتوان به جرأت ادعان کرد که هیچ یک از اساتید محترم حقوق جزای اختصاصی متعرض بحث جرایم علیه حیات وحش نشدند و تنها عده ی کمی از اساتید که تعداد آن ها از انگشتان دست فراتر نمی رود به بیان مباحث جرایم زیست محیطی پرداخته اند و تنها به اشاره ای کوتاه به موضوع تحقیق حاضر (جرایم علیه حیات وحش) اکتفا نموده اند.

و: ساختار کلی تحقیق

پایان نامه حاضر، بر اساس موضوع (حمایت کیفری از حیات وحش) و با توجه به مطالب موجود در این زمینه، در قالب سه فصل تدوین گردیده است؛ تا بتوانیم هر چه بهتر و بیشتر با زوایای

گوناگون و مغفول این موضوع آشنا شویم.

بر این اساس، فصل اول شامل دو مبحث مفاهیم و سابقه ی تاریخی حمایت از حیوانات می باشد.

فصل دوم نیز در قالب سه مبحث رکن قانونی جرایم علیه حیات وحش، رکن مادی جرایم علیه حیات وحش و رکن معنوی (روانی) جرایم علیه حیات وحش تنظیم شده است.

در فصل سوم نیز به ترتیب به مباحث ماهیت جرایم علیه حیات وحش، آیین دادرسی جرایم علیه حیات وحش و پاسخ به جرایم علیه حیات وحش پرداخته شده است.

فصل اول :

کلیات و مفاهیم

مبحث اول : مفاهیم

در این مبحث تعریف چند اصطلاح را که در بیشتر قوانین و کنوانسیون های مربوط به حیات وحش تکرار می گردد، پی می گیریم :

از آن جا که واژه های علمی اصولاً دارای معانی لغوی و اصطلاحی هستند و برای ورود به موضوعات مربوط به آن ها ابتدا باید از این معانی آگاهی پیدا کرد، بنابراین پیش از آن که به مباحث بعدی وارد شویم، لازم است که در آغاز به بررسی معانی دوگانه یاد شده مبادرت شود.

گفتار اول: مفاهیم لغوی

الف: اکوسیستم

اکوسیستم واژه ای متشکل از دو کلمه « اکو» و « سیستم» می باشد. به عبارت دیگر از یک صفت^۱ و یک اسم^۲ ساخته شده است. اکو (ایکوس) به معنای مسکن، خانه و محل زندگی است و سیستم به معنای نظام است. پس در لغت می توان اکوسیستم را نظام محل زندگی (اعم از جان دار و بی جان) نامید.^۳

ب: شکار

از منظر لغت شناسی، اساتید فن در معنی شکار از عبارات گوناگونی بهره جسته اند. دهخدا در لغت نامه خود در معنی شکار می نویسد: « قصد کشتن آدمی مر حیوانی را، صیدکردن حیوانی را، صید، قنز، قبض، شکار کردن چیزی را گویند.»

^۱- Ecological.

^۲- System.

^۳- ناصر قاسمی، حقوق کیفری محیط زیست، چاپ دوم، تهران، انتشارات جمال الحق، ۱۳۸۴.